IKSP Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Spolupráce mezi probačními úředníky a klienty (aktérská perspektiva)

Jan Tomášek

Workshop IKSP, Zotavovna VS ČR Praha, 10. listopadu 2026

Výzkumná data

a) **Dotazníky pro probační úředníky k jednotlivým klientům**

- 3 kola sběru dat (531 / 505 / 416)
- Kombinace uzavřených a otevřených otázek
- Různý přístup respondentů…

b) **Kvalitativní rozhovory s klienty**

- 50 klientů (školení tazatelé)
- 5 x v průběhu 1,5 roku (cca každé 4 měsíce)
- Reflexivní tematická analýza (induktivní i deduktivní přístup)

c) **Zprávy o průběhu dohledu** (1-2 u každého z klientů)

Možnosti nápravy klientů očima PÚ

- Tři otázky v každém kole dotazování:

1. **Chce klient přestat s páchání TČ?**

(0 = rozhodně nechce / 10 = rozhodně chce)

2. **Je klient schopen nadále žít bez TČ?**

(0 = není vůbec schopen / 10 = je plně schopen)

3. **Nakolik je pravděpodobné, že už v TČ nebude pokračovat?**

(0 = zcela nepravděpodobné / 10 = velmi pravděpodobné)

Odhad desistenčního potenciálu

	Vlna dotazování					
	1. (N=531)		2. (N=505)		3. (N=416)	
	M	SD	M	SD	M	SD
Klient CHCE přestat s páchání dalších trestné činnosti	7,3	2,2	7,3	2,4	7,6	2,5
Klient je SCHOPEN nadále žít bez páchání trestné činnosti	6,8	2,3	6,9	2,6	7,2	2,7
Pravděpodobnost, že klient už nebude v trestné činnosti pokračovat	5,7	2,4	6,0	2,7	6,3	2,9

Úspěšnost odhadu (1. kolo)

	Recidiva (3,5 roku)	Bez dalšího TČ	Eta
Klient CHCE přestat s páchání další trestné činnosti	6,4	7,8	0,289
Klient je SCHOPEN nadále žít bez páchání trestné činnosti	5,7	7,4	0,356
Pravděpodobnost, že klient už NEBUDE V TČ pokračovat	4,6	6,2	0,322
Index desistence (kombinace všech 3 proměnných)	5,6	7,1	0,353

Faktory ovlivňující optimismus či pesimismus pracovníka

- **Nemělo vliv** – pohlaví klienta, soužití s partnerem, rodičovství (má / nemá dítě)
- **Mělo vliv** – věk, legální zaměstnání, finanční závazky, stabilní bydlení, pravidelný kontakt s dětmi, kvalitní vztah a podpůrná osoba mezi blízkými, alkohol a OPL
- Prvotrestaní / recidivisté / opakovaně ve vězení
- **Typ TČ** – jako rizikovější vnímána Hlava X (maření) a Hlava V (majetkové delikty), naopak nejméně riziková Hlava I (proti životu a zdraví)

Osobnostní a individuální charakteristiky klientů

	Vlna dotrazování					
	1. (N=531)		2. (N=505)		3. (N=416)	
	M	SD	M	SD	M	SD
Klient má snížené mentální schopnosti	2,4	2,4	2,4	2,2	2,1	2,0
Klient má sklony k agresivnímu chování	3,4	2,7	3,1	2,4	2,9	2,4
Klient má úctu k autoritám	7,2	2,3	7,4	2,2	7,7	2,1
Klient je schopen poučit se z chyb, které v minulosti udělal	6,8	2,4	6,9	2,5	7,4	2,6
Klient věří, že svůj život může změnit k lepšímu	7,3	2,3	7,4	2,3	7,9	2,1
Pobyt ve vězení klienta odradil od další TČ	6,9	2,6	7,1	2,5	7,4	2,7
Klient se stydí za TČ, kterou v minulosti spáchal	5,9	2,8	6,2	2,8	6,7	2,7

(1 = naprosto nesouhlasím, 10 = naprosto souhlasím)

Charakteristiky klientů a odhad desistence (index)

	Klient má snížené mentální schopnosti	Klient má sklony k agresivnímu chování	Klient má úctu k autoritám	Klient je schopen poučit se z chyb, které v minulosti udělal	Klient věří, že svůj život může sám změnit k lepšímu	Pobyt ve vězení klienta odradil od další trestné činnosti	Klient se stydí za trestnou činnost, kterou v minulosti spáchal
Pearson Correlation	-.436***	-.337***	.407***	.657***	.554***	.663***	.519***
Sig. (2-tailed)	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001
N	525	482	515	513	505	510	486

Doplňující komentáře k osobním charakteristikám

- Agresivita spíše k jiným osobám než k PÚ
- Častým tématem **návykové látky** – jedna z hlavních překážek v nápravě
- Kritické poznámky - lehkovážnost, slabá motivace
- Výjimečně i úvahy o nenapravitelnosti klienta:

„Klient je starý kriminálník, kterého už nikdo nepředělá.“

„Je to takový hajzl od pohledu… Nemůže si pomoct.“

Pocit viny a přijetí odpovědnosti za spáchané skutky

- Dle počtu volných komentářů pro PÚ velmi důležité téma
- Vnímání rozdílů: „povrchní“ / „upřímné“

„Klient vykazuje postoj, že si uvědomuje důsledky trestné činnosti, bohužel pouze navenek. Uvnitř klient vnímá odsouzení jako křivdu. Z toho pramení jeho postoj k plnění povinností - podmínky plní pouze formálně.“

„Má kritický náhled na svou minulost.“

- Upřímné doznání vlastní viny jako **základní podmínka nápravy**?
- Filosofie moderních nápravných přístupů – prolomit **neutralizační techniky** (Maruna & Ramsden, 2004)

„Klient svou trestnou činnost zlehčuje, nedoznává. Nemůže tedy dojít k nápravě.“

Desistenční scénáře a narativy

- Pro desistery příznačný „redemption script“ (Maruna, 2001)
- Spíše než na radikálním **„odstřihnutí se“** od minulosti je založen na její **rekonstrukci** (reinterpretaci)
- Přesvědčení o vlastním dobrém jádru - za špatné chování mohly nepříznivé vnější okolnosti
- Podstatou nápravy je proto **znovuobjevení sebe samého**
- Špatná minulost jako nutná předehra lepší současnosti či budoucnosti
- Tyto prvky potvrzeny v mnoha dalších studiích (např. Healy, 2010; Khan, 2023; Liem & Richardson, 2014; Ugelvik, 2022)
- **Výzva pro pracovníky** – jak s danými narativy pracovat?

„Marunovské narativy“

„Já si myslím, že jsem normální kluk, který se dostal do blbých situací.“

„Prostě já nevím, co jsem vyváděl. Já si to nedokážu vysvětlit jako, jestli do mě někdo vstoupil ňák, jako, ňáký satan, nebo to není normální jako. Jako v životě mě to nenapadlo, že to někdy budu dělat.“

„Mně to dalo hodně… Mě to tak hodně obohatilo, že asi mnohem víc si uvědomuji, co je dneska, jestli mi rozumíte. A já bych to možná tak nevnímala, možná bych to neměla tak otevřené všechno, kdybych si neprošla tím, čím jsem si prošla… Jsem vděčná za to, že se to všechno stalo. A prostě přímo za tu formu, i to vězení.“

Celková důvěryhodnost klientů

- Část klientů kritizována: neupřímnost, účelovost jednání
- Podmínky dohledu v zásadě plní, ale…

„Klient je tzv. sňatkový podvodník. Umí se hezky chovat, je velmi výmluvný, ale zdá se mi, že ne vždy říká pravdu a upravuje skutečnosti dle svého.“

- **Důvody** - naučené vzorce díky zkušenostem se systémem / osobnostní charakteristiky

„Klient se velmi dobře na adaptoval na systém požadovaného chování ve výkonu trestu. Velmi zdařile používá fráze, jak se poučil ve VTOS. Přičemž požadované povinnosti v rámci uloženého dohledu zcela neplní a mlží.“

„Osobnostní nastavení klienta je založené na vypočítavosti, manipulaci, obcházení a porušování pravidel a zákonů s cílem vlastního finančního prospěchu.“

- Náročnost práce s tímto typem klientů – nutnost ověřování informací

Subjektivní rovina hodnocení

- Upřímnost (bohužel) nelze objektivně měřit…
- **Výzkumy** – důvěryhodnost klienta coby „vypravěče“ ovlivňuje řada faktorů
- Věk, pohlaví, společenský status, etnická příslušnost, komunikativní dovednost (Hall & Rossmanith, 2016; Waldram, 2007)

„Velmi slušně vypadající a vystupující pán. Vždy pracoval a podnikal, žil na vysoké úrovni a nyní v tom pokračuje. Cítí se být nevinný.“

„Klient má sklony k uvádění nepravdivých nebo částečně pravdivých informací, někdy pro zlehčení schválně toto otočí do humoru. Jedná se o typicky romského občana, který moc dobře ví a umí využívat sociální systém, a který z tohoto svého stylu života nemá potřebu odstoupit a změnit ho.“

Hodnocení spolupráce (všichni klienti)

	Vlna dotazování					
	1. (N=531)		2. (N=505)		3. (N=416)	
	M	SD	M	SD	M	SD
S klientem se mi podařilo navázat dobrý vztah	7,8	1,9	7,8	2,1	8,3	1,9
Klient mi důvěřuje	7,5	2,0	7,7	2,1	8,2	1,9
Klient dosud plní povinnosti spojené s dohledem	7,7	2,5	7,3	2,9	7,5	3,0
Klient mě respektuje jako autoritu	7,9	2,0	7,9	2,1	8,2	2,0
S klientem máme podobné názory na řešení jeho situace	7,1	2,5	6,9	2,7	7,3	2,7
Klient mě pravdivě informuje o všech důležitých skutečnostech	7,4	2,4	7,0	2,7	7,4	2,7

0 = naprosto nesouhlasím / 10 = naprosto souhlasím

Hodnocení spolupráce (klienti s 3 koly dotazování: N=410)

	Vlna dotazování					
	1.		2.		3.	
	M	SD	M	SD	M	SD
S klientem se mi podařilo navázat dobrý vztah	7,9	1,8	8,0	1,9	8,2	2,0
Klient mi důvěřuje	7,7	1,9	7,9	1,9	8,2	1,9
Klient dosud plní povinnosti spojené s dohledem	8,0	2,3	7,7	2,5	7,4	3,0
Klient mě respektuje jako autoritu	8,0	1,9	8,1	1,9	8,2	2,0
S klientem máme podobné názory na řešení jeho situace	7,4	2,3	7,2	2,5	7,3	2,7
Klient mě pravdivě informuje o všech důležitých skutečnostech	7,7	2,2	7,4	2,4	7,4	2,7

IKSP

0 = naprosto nesouhlasím / 10 = naprosto souhlasím

Komentáře ke spolupráci s klientem

- Budování vztahu je **otázkou delšího času**
- Překážky:

➢ osobnostní nastavení klienta - nedůvěra (PMS jako zástupce systému)

➢ složitá životní situace (partnerské konflikty, rozvody, těhotenství)

➢ zdravotní stav klienta (obecně horší než v běžné populaci)

➢ cizí státní příslušnost

➢ uložení více trestů současně (zejména OPP)

➢ změna na místě PÚ - faktor zvyšující pravděpodobnost recidivy (Clark-Miller & Stevens, 2011)

Formální vs. skutečná spolupráce (motivace k ní)

- **Rozdílné motivy klientů** (Robinsonová & McNeill, 2008)

a) Formální přístup - touha vyhnout se problémům, pravidla nejsou dodržována z vlastního přesvědčení

b) Skutečná spolupráce – aktivní postoj, zkušební doba jako příležitost změnit svůj život

- PÚ si těchto rozdílů pozorně všímají

„Klientova spolupráce s PMS je z jeho strany založena na strategii - Vím jak se mám chovat, vím co mám dokládat a vím, co mám říkat - aby probační dohled proběhl na pohodu“.

„Projevuje zájem být ve spolupráci naprosto vstřícný, zodpovědný, přirozený a pravdivý.“

Spolupráce jako dynamická a komplexní proměnná

- Změny možné kdykoli, a to oběma směry (liminální fáze)
- **Rizomatický charakter desistence** – pohled PÚ by měl být komplexní

„Jsou konzultace, které jsou tzv. lepší a horší. Klient je inteligentní, ví, že se nesmí dopustit dalšího trestního jednání apod., ale jinak zkouší překračovat nastavené hranice, a pokud je mu toto sděleno, reaguje dotčeně… Co nemusí uvést, to nesdělí (případně jakékoliv informace navíc). Drží si formální přístup. Na druhou stranu klient učinil také posun ve smyslu, že dříve nechtěl o řešení dluhů nic slyšet, ale aktuálně se snaží o oddlužení, v rámci kterého činí aktivní kroky… Testy na drogy jsou negativní.“

- Širší kontext i v případě recidivy – změna v oblasti chování souvisejícího s TČ není jediné **kritérium „úspěchu“**

Probační dohled očima klientů

- **Kvalitativní rozhovory** – cesta k pochopení, jak dohled prožívají sami klienti
- **Prospektivní a longitudinální přístup** (zachycení změn, omezení rizika zkreslení při zpětném pohledu)
- Limity – výběr vzorku / čas (18 měsíců) / upřímnost výpovědí
- Zahraniční výzkumy – klienti nepovažují probaci za hlavní důvod změny chování (srov. např. Appleton, 2010; Healy, 2010; Farrall, 2002; Farrall et al., 2014; King, 2014)
- Osobní zkušenosti – konkrétní **prvky**, které klienti vnímali jako významné z hlediska ukončení nebo pokračování v TČ

„Pochybovači“ vs. „Oceňovači“

- Mezi klienty bylo možno rozlišit **2 skupiny** (Tomášek & Rozum, 2024):

a) Pochybovači - 21 klientů (42 %)

- ve všech kolech sběru dat pochybnosti o smyslu probace (zbytečná a formální záležitost, nemá reálný účinek)

b) Oceňovači - 29 klientů (58 %)

- alespoň v jednom rozhovoru výslovně uvedli, že jim probační dohled pomohl (na cestě k nápravě)

- Nesouviselo s demografickými faktory či kriminální minulostí (podobně viz např. Healy, 2010)
- Z hlediska vlivu na recidivu příliš malý vzorek

Pochybovači: pragmatický přístup k dohledu

- Probační dohled jako určitá **„daň“** nebo **„součást pravidel hry“**
- Výhoda - zvýšení šance na propuštění (lepší než být ve vězení)

„To je dáno zákonem bohužel. Musím to splnit, tak jak bohužel jsem podmínečně propuštěn… Patří to k tomu. Beru to jako součást. Tak, jak je povinná školní docházka, děti musí chodit do školy, no tak já se musím tady hlásit jednou za to daný období. Beru to jako normální povinnost, nic víc. “

„Beru to tak, jak to je… Je to podmínkou toho propuštění, a pokavaď by mi řekli, že nad rámec toho budu chodit jednou tejdně na plavání do plaveckýho stadionu, tak si tam pudu jednou týdně zaplavat.“

Důraz na aktérskou rovinu desistence

- Nikdo nic nezmůže proti vůli klienta samotného…
- Desistence je především osobní rozhodnutí dotyčného jedince
- Iluze, že PÚ má v daném smyslu jakkoukoli moc

„Já tady paní magistře donesu, co chce, já mám klid, ona má klid, ale k čemu jakoby tadle instituce je, já to nevím… Jako jestli si někdo myslí, že nebudu páchat trestnou činnost, protože chodím jednou za měsíc sem, jo, neříkám, že to dělám, ale pokud si někdo todlencto myslí, tak podle mě je dost naivní.“

Osobní strategie a soběstačnost

- **Pomoc či rady nejsou vyžadovány** – klient sám nejlépe ví, co je třeba, a je schopen si vše samostatně zařídit
- Eventuálně - to, co by klient skutečně potřeboval, PMS nezajistí

„Já jsem si všechno zařídila sama... Sem opravdu chodím jenom z povinnosti.“

„Teďko mi říkala, že bych měl dosahovat vyššího příjmu… No tak to jsou takové informace jako hraběcí rady. Já bych taky jako bral vyšší příjem, ale jako tak když nemá konkrétní nabídky, tak proč mě tím tak provokuje?“

„Tak jsem jí dneska předložil ty své exekuce a jestli by tedy nebyla laskavá a neoslovila ona jako prostředník ty exekutory. Že prostě já jsem v té situaci to, to, to, což odmítla, že ona tady není pro to.“

Nezájem o sdílení

- Rozdíl oproti druhé skupině – „pochybovači“ nepovažovali za důležitou **příležitost probrat s někým svou životní situaci**
- Osobnostní nastavení / praktická orientace

„Jako popovídat ano, ale hlavně jakoby o čem jako? Kdyby mi něco chybělo nebo kdybych byl v nouzi, tak si jako s ním popovídám, že jo… Tady mi stejně nepomůžou se zaměstnáním, že jo, takže jako si to řeším všechno sám… On ten probační úředník vám stejně s ničím nepomůže, vy sem jenom musíte dojít, on si vás zapíše, nic vám jako nesežene, nepomůže a vy jste povinnej v tý podmínce sem docházet, že jo.“

„

Probace je pro skutečné zločince…

- Nepopírání smyslu dohledu obecně, ale **pouze ve vlastním případě**
- „Já“ vs „typický kriminálník“

„Chápu, když je někdo feťák, že tu musej lízat, nebo někdo, kdo pije, že tu musí foukat, jo. Ale já ani nefetuju ani ne to… Takže nevim. Jako ňák mi nepomáhá pani probační, bych řekl. Spíš mi hází někdy klacky pod nohy. Jo, to protože chcou takové blbosti, že.“

„Oceňovači“: je příjemné mít někoho na své straně

- Zásadní prvek – PÚ vnímán jako **někdo, kdo se snaží pomoci**
- Někteří klienti příjemně překvapeni (realita lepší než očekávání)

„Já jsem měl představu, že ty probační pracovníci, že je to asi po vzoru Spojených států nebo řekněme západního světa. Že prostě jsou to protivné baby, které mě budou kontrolovat… Dokonce i ve věznicích chlapi, kteří to absolvovali, že chytnou takovou a takovou paní a tak dále, a ta jenom dělala ostudu a tak dále… To zatím nemůžu říct, nic takového. Paní S. je příjemná, rozumíme si a dokonce vám řeknu, že se těším, až ji uvidím.“

Úředník vs. člověk

- Shoda se zahraničními výzkumy (srov, Barry, 2007; Beck and McGinnis, 2022; Phillips et al., 2025; Rex, 1999)
- **Neodsuzující přístup, upřímný zájem, empatie a ochota naslouchat, vřelost**
- **Férovost jednání** (procedurální justice – prokazatelný vliv na recidivu!)
- Kontrast k jiným zkušenostem („číslo“ / „člověk“)

„Bere to prostě ne jako práci, ale spíš si myslim, že to bere jakoby od srdce, jako lidsky“.

„Ono je to vidět i na tom výrazu, že jakoby naslouchá těm lidem. Že se jim opravdu snaží pomoc. Že jako vnímá, že je taková lidská.“

„To už bylo nějak odpoledne, nějak čtvrtá hodina a nebyl úřední den a paní probační, ona si tam se mnou povídala, vzadu jí brečelo mimino, takže pochopila jsem z toho, nebo brečelo, prostě děcka tam byly slyšet, tak jsem pochopila, že už je doma a že vůbec jako byla ochotná se se mnou zabývat, bavit se a byla na telefonu, kdyby náhodou teda někdo něco potřeboval.“

Vztahová rovina probace

- Lidský přístup otevírá možnost budovat **osobnější a důvěrnější vztah**

„S paní X si popovídáme, jak, já nevím, to je taková moje, když to řeknu, jako nevlastní kamarádka. My si fakt můžeme popovídat o všem a jsem rád, že mě vlastně neodsuzovala i za ty práce načerno, že prostě jo, pane Y, snažíte se chodit, za to jsem jí hrozně vděčnej.“

„Vytvořily jsme si mezi námi takovej nějakej důvěrnej vztah, takže já, když sem jdu, tak svým způsobem, i když se bavím o svých problémech, tak jakoby si sem jdu ne, že odpočinout, ale prostě tak jakoby ulevit a s takovou nějakou nadějí… A vždycky odsud odcházím… taková jakoby nakoplá… Prostě některé věci nemůžu říct ani svým rodičům.“

Rozhovor jako účinný nástroj

- V kvalitním vztahu má **rozhovor** větší moc, než se zpravidla očekává
- Sdílení, podpora, motivace, nabízení řešení…

„Říkám si, že je fajn zase znát názor někoho jiného… Třeba díky tomu se ten život trošku zlepší. Ona je ve střehu, protože ví, že rozdělené vztahy způsobují úzkost a depresi, která vede k návykovým látkám, k alkoholu a tak dále, jo. Je to zkušený pracovník, dělá svou práci už ňáký ten pátek, takže vidím ty její vytříbené postupy.“

„Tak ona mě vždycky jakoby se snaží poradit, co by jako dělala na mým místě… Bavili jsme se vo tý přítelkyni… Že to je jako divný, že prostě ona je taková… Jakoby to třeba prostě ukončit.“

Probace jako „Damoklův meč“

- Pro část „oceňovačů“ významný i **kontrolní prvek probace**
- Zvýšená motivace, připomínka povinností, varovný prst
- PÚ jako autorita – jako přirozený vnímán **postup od přísnějších podmínek k mírnějším** (na základě důvěry)

„Je to, přece jen, taková vnitřní další jakoby motivace nebo poznámka, aby jsem se držel a šlapal, jak se má, abych si prostě... že má člověk nad sebou nějaký Damoklův meč…“

„Teďko použiju asi trošku zvláštní slovní spojení nebo vulgární, jakoby: pozitivní buzerace… Jakoby stimul... Ať člověk prostě neblbne.“

Probace jako praktická pomoc

- Význam **konkrétních aktivit** (zaměstnání, bydlení, kontakt na určitou organizaci)
- Ocenění **expertní role PÚ**
- Realistická srovnání s jinými institucemi

„Tady paní P mně teď domluvila… X (nezisková organizace) se to jmenuje. A oni mají prostě jakoby lidi, který mají nějaký ty psychický problémy, a stalo se jim v životě něco... Je tam psycholožka, psychiatrička, sociální pracovnice. Když máte třeba problém i s nějakýma úřadama, nebo něco. Oni jsou ochotní s vámi tam jít, protože já… Třeba konkrétně teď řeším neřešitelný problém zanést do soudní budovy žádost o výmaz z trestního rejstříku. Já tam prostě nemůžu jít. Já, já prostě bych se tam zhroutila, roztřepala, dostala bych záchvat paniky, protože bych si vzpomněla na všechno to, co se tam dělo… Tak mně nabídli pomoc, že by tam šli se mnou.“

Důvěra a zrcadlení

- **Mechanismus změny chování** – význam uznání změn, transformační potenciál důvěry
- Desistence jako „destigmatizace“ - role rodiny, blízkých osob, zaměstnavatelů
- Instituce trestní justice – chybějící rituály nápravy

„No řeknu vám to takhle, velmi si toho vážím a jsem rád za tuhletu příležitost, že to byla součást mého podmínečného propuštění. Vnímám to, že to je potřeba, protože tu společnost jakým jiným způsobem mám aktivně přesvědčit o tom, že jsem v pořádku člověk…“

- **Sebenaplňující předpověď** (vlastní identita odvozená od očekávání druhých)
- Praxe orientovaná na rizika / praxe orientovaná na pozitivní stránky
- Pracovníci v justici - významní spolutvůrci narativu nápravy

Probace jako zdroj naděje

- Výzkumy poukazují na zásadní **význam naděje**

„Říkal, že jsem získal jeho důvěru, že mi věří, jakože fakt, že nechcu nic udělat, jako jo… Že já nejsem taký lump.“

„Podporovala mě, když jakoby mě bylo nejhůř, nebo když jsem fakt nevěděla, kudy kam už jako, tak vlastně se mi snažila pomoct, jo. Říkala, že to bude dobré, že to bude v pořádku, snažila se mě tak nějak motivovat, že to ještě nemusí skončit všechno tak jako černě, ale že nesmím prostě páchat, musím se sebou, musí být vidět ta snaha… Vlastně to jsou takové věci, které já prostě potřebuju slyšet.“

Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Náměstí 14. října 801/12, Praha 5

iksp@iksp.gov.cz

iksp.gov.cz